

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В КРИМУ: ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ

ЗМІСТ

1. Вступ.....	2
2. Факти знищення/пошкодження об'єктів культурної спадщини України в Криму.....	5
2.1. Херсонес Таврійський і його хора (м. Севастополь).....	5
2.2. Церква Івана Предтечі (м. Керч).....	11
2.3. Докова Вежа (м. Феодосія).....	13
2.4. Вежа Костянтина (м. Феодосія).....	14
2.5. Комплекс археологічних пам'яток на Мікензієвих горах (м.Севастополь).....	18
2.6. Розграбування археологічних пам'яток України в Криму та наслідки безкарності.....	20
3. Кваліфікація за міжнародним та національним правом.....	24
4. Післяслово.....	27

Умовні скорочення

АР Крим — Автономна Республіка Крим

РАН — Російська академія наук

РФ — Російська Федерація

1. ВСТУП

Крим є однією з найбагатших на культурні цінності, й археологічні зокрема, територій Європи. Ці пам'ятки культурної спадщини залишені різними народами, як нині існуючими, так і вже давно зниклими з етнічної мапи України.

На початку 2014 року Міністерство культури України заявило про існування на території Криму 63 культурних пам'яток національного значення та 1080 — місцевого, серед яких Лівадійський палац, Керченська фортеця, комплекс Успенського печерного монастиря в Бахчисараї, Феодосійський краєзнавчий музей та багато інших споруд та пам'яток.

За даними Міністерства культури України на території Криму більш ніж 30 діючих музеїв та галерей, де було виставлено майже 1 млн 200 тис експонатів та водночас працювали близько 773 бібліотеки. Також варто згадати й те, що національний заповідник «Херсонес Таврійський» був внесений до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а такі пам'ятки, як Ханський палац у Бахчисараї, Генуезька фортеця в Судак, Кримська астрофізична обсерваторія, Мангуп-Кале, Ескі-Кермен і Чуфут-Кале наразі

знаходяться в попередньому списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (The Tentative List). Усі ці об'єкти є культурним надбанням України, і саме Україна визначає режим використання, збереження та захисту цих пам'яток¹.

З початком окупації Російською Федерацією ситуація на Кримському півострові кардинально змінилася. Відповідно до міжнародно визнаних законів і звичаїв ведення війни, державі-окупанту, яка зайняла територію, заборонено привласнювати та знищувати культурні цінності, історичні пам'ятки, місця відправлень культових обрядів та об'єкти, які складають культурну чи духовну спадщину народів, а також використовувати їх з метою досягнення військової переваги під час окупації чи активного збройного протистояння.

Проте, незважаючи на ці обов'язкові положення міжнародного права, Росія наполегливо проводить свою загарбницьку культурну політику на території Криму, яка вже завдала непоправних втрат для всіх народів, що населяють півострів. Упродовж останніх 5 років окупаційна влада здійснила безпрецедентні незаконні масштабні археологічні розкопки на Кримському півострові, зруйнувала під час бу-

¹ <https://cutt.ly/nnENTu0>

дівельних робіт цілу низку цінних археологічних пам'яток, нанесла непоправних втрат низці пам'яток історії та архітектури. Крім цього, влада РФ провадить безрозсудну політику надання дозволів на будівництво, без врахування охоронних зон об'єктів культурної спадщини.

Мультикультурний характер Кримського півострова перебуває під загрозою у зв'язку з агресивними діями Російської Федерації зі знищення культурних досягнень народів та поколінь, які проживали на території Криму, відображених в об'єктах матеріальної спадщини, що мають різноманітну цінність, та є унікальними і важливими свідченнями культури та самобутності цих народів і поколінь.

Факти знищення та/або пошкодження об'єктів матеріальної культурної спадщини України в Криму здебільшого є публічними та загальновідомими. Окупаційна влада ігнорує думку місцевого населення, інколи відверто порушуючи права людини (у тому числі — право власності), знищує унікальні пам'ятки археології, архітектури, паркового мистецтва та інші, які мають видатне значення з погляду історії, мистецтва, науки, а

також історичного, естетичного, етнологічного та антропологічного погляду.

Російська Федерація намагається надати законного вигляду фактам знищення об'єктів культурної спадщини України в Криму, обгрунтовуючи протиправні рішення нібито гуманітарною метою. Проте масштаби знищення та способи, які використовує країна-окупант, свідчать про відсутність будь-яких реальних обгрунтованих підстав для таких дій.

Уряд РФ публічно не визнає факту окупації Кримського півострова, ігнорує вимоги міжнародного гуманітарного права, привласнив об'єкти культурної спадщини України в Криму, використовує, управляє та розпоряджається ними як об'єктами права власності, на свій розсуд та відповідно до свого розуміння культури та цінностей. Зазначені (зруйновані, пошкоджені та ті, що знаходяться під загрозою) об'єкти матеріальної спадщини є необхідним елементом ідентичності українців, кримських татар інших народів, культура яких не є ані цінною, ані важливою для окупанта, внаслідок чого сотні таких пам'яток було незворотно втрачено.

Стирання відмінностей народів, що проживають під пануванням Російської Федерації, свідчить про продовження «традиції» знищення елементів культурного коду українського народу та інших неросійських народів, що тимчасово перебувають під фактичною владою Російської Федерації.

Мешканці Кримського півострова висловлюють свою незгоду, а інколи — й обурення руйнівною політикою Російської Федерації у сфері охорони культурної спадщини. Проте стала практика ігнорування прав людини в Криму зводить нанівець зусилля кримського суспільства із захисту пам'яток у Криму. Повідомлення в медіа, ініціювання судових процесів та інші дії місцевого населення суттєво не впливають на ситуацію із захистом таких пам'яток.

Практика зневажливого ставлення до культурної спадщини супроводжується й масштабними порушеннями прав людини. Окупаційна влада вороже ставиться до будь-яких масових протестів, спрямованих на захист культурних

цінностей, придушуючи свободу слова та свободу зібрань населення півострова.

Експертами громадських організацій «Євромайдан-Крим», «Регіональний центр прав людини», «Українська Гельсінська спілка з прав людини» проведено аналіз окремих фактів порушень міжнародного права та національного права України, що призвели до знищення чи пошкодження об'єктів матеріальної культурної спадщини України в Криму або загрозу такого знищення/пошкодження.

Деякі із зазначених фактів в адаптованій для широкого кола читачів формі включено до цієї публікації.

Під час підготовки матеріалів використано інформаційно-аналітичні матеріали сайту Голос Криму. Культура — <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/>

Сергій МОКРЕНЮК
Максим ТИМОЧКО
Евеліна КРАВЧЕНКО

2. ФАКТИ ЗНИЩЕННЯ, ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В КРИМУ

2.1. ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ І ЙОГО ХОРА (М. СЕВАСТОПОЛЬ, УКРАЇНА)

Херсонес Таврійський — античне та візантійське місто-держава в південно-західній частині Криму, між Карантинною й Пісочною бухтами (Севастопольська міськрада). Дата заснування Херсонеса Таврійського достеменно не встановлена. Упродовж майже всього ХХ ст. загальноприйнятою вважалася дата заснування 422–421 рр. до н.е. як грецького поліса на північному узбережжі Чорного моря, що за античної доби став важливим торговельним, ремісничим і політичним центром південно-західного узбережжя Таврики. Проте найдавніші археологічні знахідки в Херсонесі датуються межею 3-ї і 4-ї чверті VI ст. до н. е.

Радянською владою 1975 та 1978 роках були прийняті рішення про включення Херсонеса Таврійського до списку пам'яток історії та культури міста Севастополя, подане клопотання до Міністерства культури Української УРСР включити Херсонес Таврійський до списку пам'яток союзного і республіканського значення¹.

За часів незалежності України постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2009 №928 Херсонес Таврійський було занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток

¹ <https://cutt.ly/gnENsaf>

² <https://cutt.ly/XnENnJh>

³ <https://cutt.ly/CnENWQd>

⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/1411>

Фото — Херсонес Таврійський. Автор — Анатолій КОВАЛЬСЬКИЙ. Джерело — Голос Криму.Культура

України в якості пам'ятки культурної спадщини національного значення (охоронний номер 270001-Н)². Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 №929 до реєстру було занесено комплекс некрополя Херсонесу Таврійського (IV ст. до н. е. - XIII ст.) (охоронний номер 270020/1-Н) та давню дорогу до Херсонеса з залишками виробничих майстерень (охоронний номер 270020/3-Н)³.

23 червня 2013 р. під час 37-ї сесії Комітету світової спадщини ЮНЕСКО Херсонес Таврійський і його хора (сільськогосподарська округа) одностайним рішенням були включені до світової спадщини ЮНЕСКО⁴.

hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/news/news-item/news/2020/news_54_20/!ut/p/z1/pVJdb4lwFP01eyT3UqDux4Yxj4Z55jQF0IQsYsUxU7281fmj3sw711SXOb3nNP7z0HBKQgVHG...

Государственный Эрмитаж

МЕНЮ

ГОСТИНИЦА БИЛЕТЫ МАГАЗИН Войти Еп Поиск

НОВОСТИ

Новости Эрмитажа

Комплексная археологическая экспедиция Государственного Эрмитажа

Опубликовано 20 марта 2020

Уже второй месяц на территории буферной зоны объекта всемирного наследия «Херсонес Таврический», постепенно освобождаемой от воинских частей, работает Комплексная археологическая экспедиция, в состав которой входят представители Государственного Эрмитажа, Института археологии РАН и Государственного историко-археологического музея-заповедника «Херсонес Таврический»

Мои действия

ПОДЕЛИТЬСЯ НРАВИТСЯ

Фотофрагмент з офіційного сайту Державного Ермітажу, на якому відображені результати археологічних розкопок на території Херсонеса Таврійського протягом 2020 року.

Після окупації АР Крим та м. Севастополь, протягом 2015–2016 рр., Уряд РФ видав низку розпоряджень, якими Херсонес Таврійський було зараховано до «об'єктів культурної спадщини федерального значення» та включено до «єдиного державного реєстру об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії та культури) народів РФ»⁵. У російському Єдиному державному реєстрі об'єктів культурної спадщини Херсонес Таврійський перебуває під № 921520336350006 як «пам'ятка історії федерального значення». Як і інші об'єкти культурної спадщини, Херсонес спіткала доля незаконної експропріації з боку окупаційної влади.

7 вересня 2017 р. президент РФ В. Путін за підсумками незаконної поїздки до м. Севастополя (18–20 серпня 2017 р.) доручив Уряду РФ спільно з Адміністрацією Президента РФ, Міністерством оборони Росії, «урядом Севас-

тополя» та за участі Російської академії наук прийняти рішення щодо створення історико-археологічного парку «Херсонес Таврійський», у тому числі щодо встановлення меж його території, та Міністерству оборони РФ — забезпечити звільнення та надання місту Севастополю земельних ділянок, необхідних для створення історико-археологічного парку «Херсонес Таврійський».

Проте задекларована мета охорони та захисту історичного комплексу залишилася на папері. У дійсності, починаючи з грудня 2017 р., Міністерство культури РФ спільно з керівними та дорадчими органами Російської Православної Церкви (РПЦ) реалізує проєкт будівництва в буферній зоні об'єкта світової спадщини так званого «історико-археологічного парку». Оператором проєкту виступив фонд підтримки гуманітарних наук «Моя історія».

5 Див. розпорядження голови уряду РФ Дмитра Медведєва від 3 вересня 2015 р. № 1721-р (<https://cutt.ly/OnENUqH>), розпорядження від 12 лютого 2016 р. № 206-р (<https://cutt.ly/enENOIO>), а також наказ т.в.о. Міністра культури РФ Миколи Малакова від 8 червня 2016 р. № 1279 «Про включення виявленого об'єкта культурної спадщини – пам'ятного місця «Старовинне місто Херсонес Таврійський і фортеці Чембало та Каламіта» (місто Севастополь) до єдиного державного реєстру об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії та культури) народів РФ в якості об'єкта культурної спадщини федерального значення, а також про затвердження меж його території» (<https://cutt.ly/SnENSIB>)

У рамках цього проекту в період з лютого по серпень 2020 р. фондом підтримки гуманітарних наук «Моя історія» та за участі РПЦ, «уряду Севастополя» та «федеральної державної бюджетної установи «Управління охорони об'єктів культурної спадщини міста Севастополя» («Севнаследие») були організовані та профінансовані незаконні масштабні археологічні роботи т. зв. «комплексної Херсонеської археологічної експедиції».

Зазначена «експедиція» складалася з археологічних загонів Інституту археології РАН, Державного Ермітажу та «федеральної державної установи культури «Державний історико-археологічний

музей-заповідник «Херсонес Таврійський».

За вказаний період на місці, де припускалося розташування елліністичного некрополя IV ст. до н.е., було виявлено невідому раніше частину давнього Херсонеса. Органи окупаційної влади поставили пам'ятку на облік у т. зв. «управлінні охорони об'єктів культурної спадщини міста Севастополя» як новий об'єкт культурної спадщини під назвою «Південне передмістя давнього міста «Херсонес Таврійський».

Під час незаконних археологічних робіт учасники «комплексної експедиції» виявили три

Фото з офіційного сайту підконтрольної окупаційній владі РФ «Державного історико-археологічного заповідника Херсонес Таврійський». На фото відображене проведення археологічних розкопок, що відбулися на території хори Херсонесу протягом 2020 року.

Фотофрагмент з офіційного сайту Державного Ермітажу, на якому відображені результати археологічних розкопок на території Херсонеса Таврійського протягом 2020 року.

житлові комплекси (два приміщення, вирубані в скелі, та одне приміщення в природному гроті), вирубані у скелі поховальні споруди епохи еллінізму (склеп із довгим дромосом, могила з двома підбоями, тощо). За інформацією учасників так званої «комплексної експедиції», були виявлені та дообстежені також господарські та виробничі приміщення, нові оборонні мури, цистерни для води, виночавильню з тарпаном. У результаті досліджень також було виявлено родинні склепи та одиничні поховання в ґрунтових могилах.

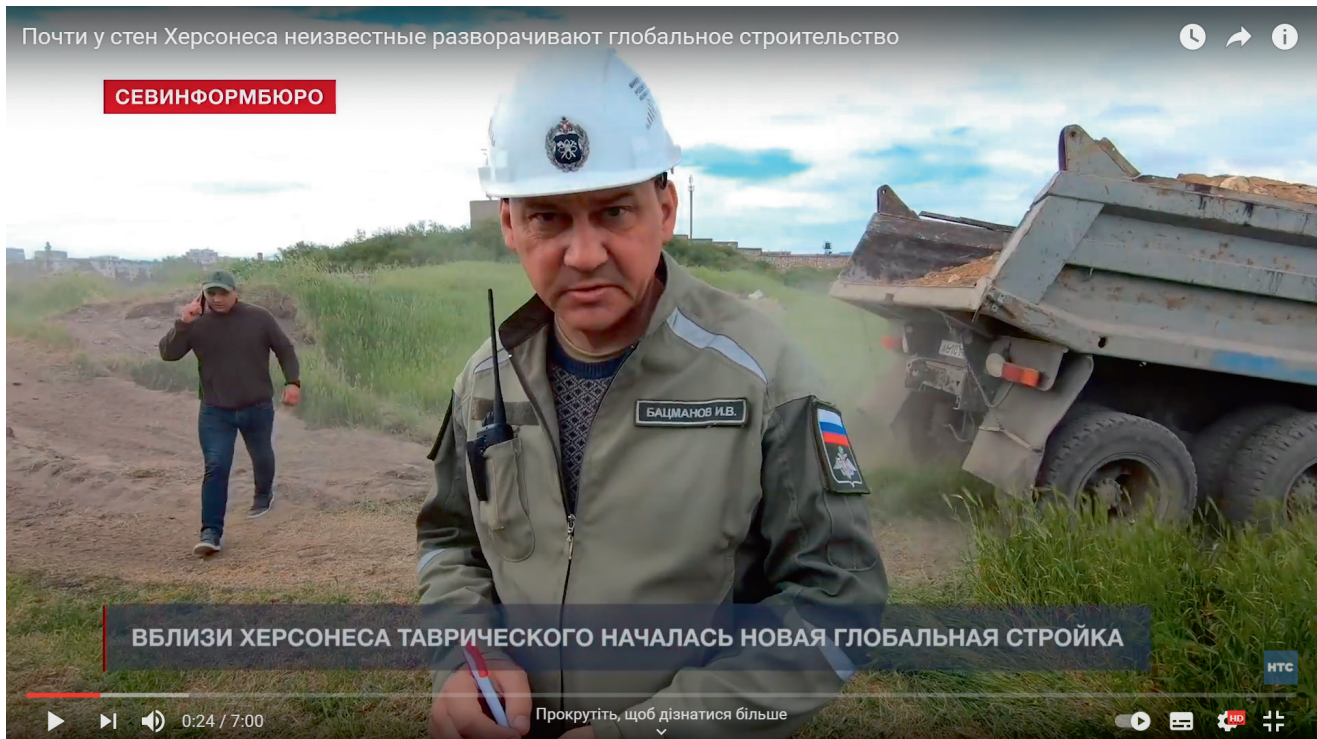
***

З археологічної пам'ятки незаконно вилучено чималу колекцію червоно- та чорнолакового античного посуду, білоглиняний полив'яний посуд константинопольського виробництва, металічні, скляні, кам'яні та кістяні вироби, намиста й інші прикраси, світильники, теракоти, клеймлені амфори для

Фото — артефакти, що вилучені під час незаконних розкопок археологічної пам'ятки Херсонес Таврійський. Джерело — офіційний сайт підконтрольного окупаційній владі РФ «Державний історико-археологічний заповідник Херсонес Таврійський».

Фрагмент відео №1 — Проведення незаконних земляні робіт у охоронній зоні археологічної пам'ятки Херсонес Таврійський із залученням важкої техніки

вина херсонеського, родоського та синопського виробництва. Також вилучено понад 600 монет, у тому числі срібних і золотих.

З-поміж безлічі археологічних знахідок, відомо про вилучені з археологічної пам'ятки щонайменше такі унікальні артефакти:

- золотий семіссій часів візантійського імператора Артавазда (742 р.);
- фрагмент золотої монети часів візантійського імператора Костянтина Х Дуки (1059–1067 рр.);
- золота монета Османської імперії часів султана Абдул-Меджида (1843 р.);
- золоті нашивні бляшки (I-II ст.);
- рідкісні молівдовули (свинцеві печатки) візантійських чиновників, зокрема печатка головного логофета, імператорського протоспатарія Епіфанія (IX ст.);
- бронзові та срібні візантійські монети VIII–IX ст.;

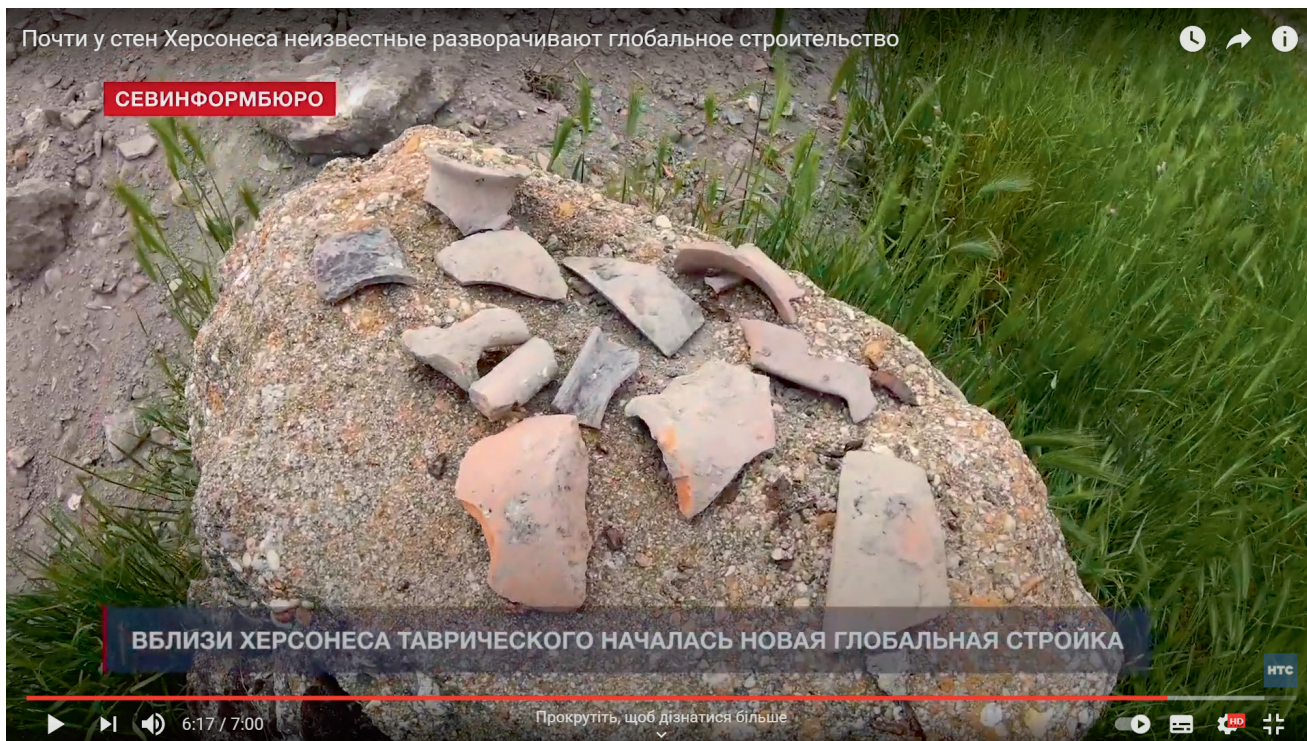
- слов'янська сережка-лунниця IX ст.;
- численні мідні литі херсонеські монети IX–X ст.;
- бронзові персні;
- фрагмент мармурового надгробка з зображенням жіночої голови (I-II ст.).

***

Протягом травня 2021 року на території охоронної зони пам'ятки Херсонес Таврійський під контролем службовців Міністерства оборони РФ було проведено низку земляних та будівельних робіт, з використанням екскаваторів, вантажних автомобілів (самоскидів) та іншої важкої будівельної техніки, що супроводжувалися невивіркованою та безрозсудною виїмкою глибоких шарів ґрунту.

У результаті зазначених дій не досліджений раніше культурний шар пам'ятки світового значення «Херсонес Таврійський і його хора» було безповоротно знищено (див. фрагменти відео нижче⁶).

6 Відеорепортаж телеканалу НТС Севастополь під заголовком «Почти у стен Херсонеса неизвестные разворачивают глобальное строительство» від 11 травня 2021 р. Електронний доступ: <https://www.youtube.com/watch?v=SoodhJ9B6NI>

Фрагмент відео № 2 — Археологічні артефакти, знайдені представниками громадськості на місці проведення земляних робіт і будівництва в буферній зоні пам'ятки. Стверджується, що ці частини побутових предметів датуються VIII–IX ст.

Характер та обраний окупаційною владою спосіб діяльності свідчать про подальші широкомасштабні протиправні земляні роботи на забороненій для будівництва території, яка перебуває під безумовною охороною відповідно до норм міжнародного права.

Фрагмент відео № 3 — Використання важкої техніки задля проведення робіт на території Херсонеса Таврійського, за допомогою якої переміщується ґрунт, що містить культурний шар.

Таким чином, за рішенням вищого політичного керівництва Російської Федерації окупаційна влада експропріювала майно держави Україна (а), організувала та з залученням російських бюджетних установ науки та культури здійснила незаконні

розкопки (b), вилучила цінні артефакти з археологічної пам'ятки (c), розпочала будівництво в буферній зоні пам'ятки світового значення (d) зі знищенням культурного шару пам'ятки світового значення «Давнє місто Херсонес і його хора» (e).

2.2. ЦЕРКВА ІВАНА ПРЕДТЕЧІ (М. КЕРЧ, АР КРИМ, УКРАЇНА)

Фото — Церква Івана Предтечі (м. Керч, АР Крим, Україна). Джерело — Вікіпедія

Церква Івана Предтечі є історичною пам'яткою візантійської архітектури VIII ст. Вона розташована в історичному центрі міста Керч Автономної Республіки Крим по вул. Димитрова, 3А. Церква була взята під

державну охорону як пам'ятка архітектури в 1963 році⁷, а в червні 2020 року вона була внесена як об'єкт культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України⁸.

⁷ Постанова Ради міністрів УРСР «Про впорядкування справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР» № 970 від 24 червня 1963 р. - <https://cutt.ly/9nENX1x>

⁸ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 25 червня 2020 року № 518 - <https://cutt.ly/dnENV7z>

Відеофрагмент — тріщини колон Церкви Івана Предтечі, які зі слів місцевих жителів, з'явилися нещодавно, після будівництва готелю поруч із пам'яткою. Джерело — відеофайл з російської соціальної мережі «Вконтакте»

Після окупації Кримського півострова влада Російської Федерації визнала охоронний статус храму. 30 березня 2016 року так званий «Державний комітет з охорони культурної спадщини Республіки Крим» видав наказ щодо «затвердження охоронного зобов'язання власника «об'єкта культурної спадщини федерального значення Церкви Іоанна Предтечі».⁹

Цей об'єкт культурної спадщини систематично зазнає руйнувань та пошкоджень через дії і, водночас, бездіяльність органів окупаційної влади.

Так, окупаційна влада видала дозволи на

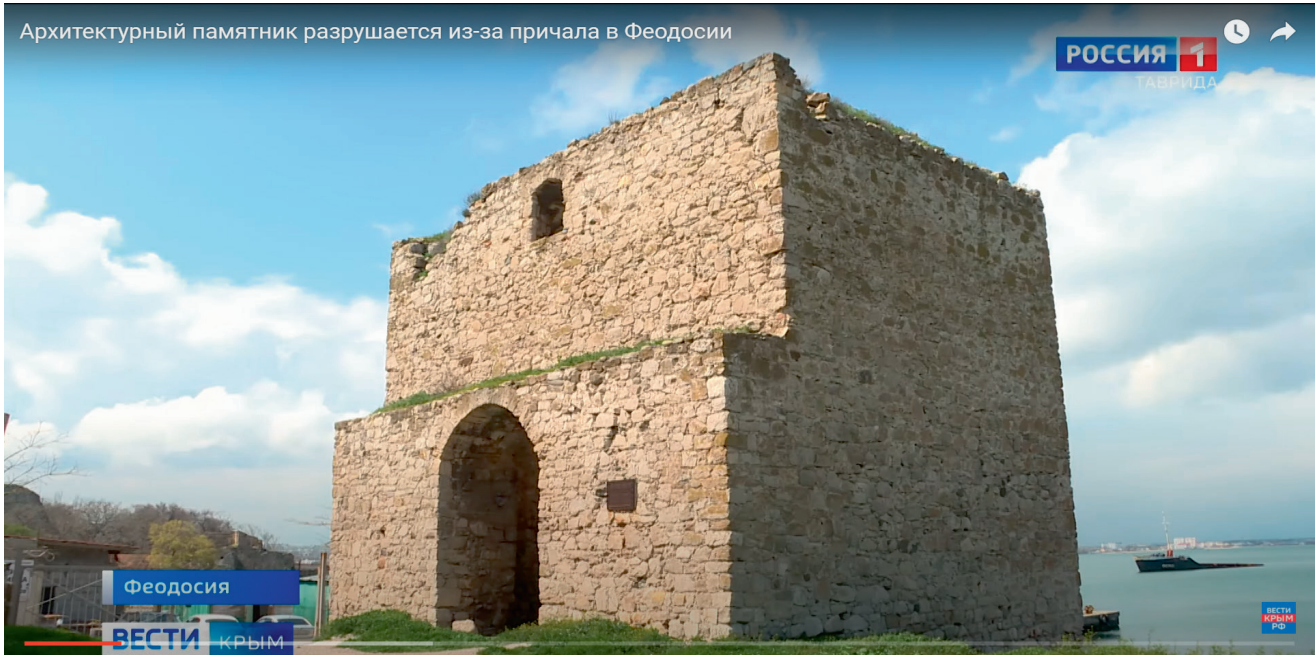
будівництво 5-поверхового приватного готелю та закладу громадського харчування без урахування особливостей статусу об'єкта культурної спадщини та охоронних зон пам'ятки. Готель не лише закриває вид на пам'ятку¹⁰, а й створює загрозу для цілісності будівлі самої церкви, оскільки будівництво здійснюється в безпосередній близькості до об'єкта культурної спадщини (відстань між об'єктами складає менше 100 метрів)¹¹. До того ж, окупаційна влада змінила межі охоронної зони пам'ятки, зменшивши їх, що призвело до будівництва цього готелю в безпосередній близькості до неї.

⁹ Встановлення «охоронного зобов'язання власника» – це правовий захід, який може бути реалізований актом органу державної влади, який уповноважений здійснювати контроль над дотримання законодавства про захист культурної спадщини. Можливість застосування цього заходу передбачена ст. 47.6 Федерального закону Російської Федерації «Про об'єкти культурного (пам'ятниках історії і культури) народів Російської Федерації» від 25 червня 2002 року № 73-ФЗ. На практиці цей захід означає, що на власника або користувача об'єкта культурної спадщини покладається ряд зобов'язань та вимог, які зумовлені його особливим статусом. Детальніше див. текст вказаного закону – <https://cutt.ly/enEN4Yd>
¹⁰ Див. з цього приводу статтю в місцевому ЗМІ «Керч Інфо» під заголовком «Соревнования» застроек в Керчи заслониют древний Храм Иоанна Предтечи» – <https://cutt.ly/EnEMN7T>

¹¹ Стаття в місцевому ЗМІ «Керч Інфо» під заголовком «Музейщики против застройки исторических памятников Керчи» – <https://cutt.ly/SpEM2OP>

2.3. ДОКОВА БАШТА (М. ФЕОДОСІЯ, АР КРИМ, УКРАЇНА)

Фрагмент відео №1 — Загальний вигляд Докової Башти (м. Феодосія, АР Крим, Україна)

Докова Башта є частиною середньовічної фортеці XIV століття, побудованої за часів, коли місто Феодосія перебувало під владою Генуезької республіки. Враховуючи особливості фундаменту, попри те, що її стіни століттями омивалися морем, Башта залишається однією з найбільш якісно збережених історичних споруд району «старого міста» Феодосії (див. фрагменти відео нижче¹²).

Уперше Докова Башта була взята під охорону як історична архітектурна пам'ятка ще за часів Радянського Союзу в 1963 році¹³. Після проголошення Україною незалежності цей охоронний статус і надалі продовжував ви-

знаватися, а в червні 2020 році пам'ятка була прирівняна до об'єктів культурної спадщини національного значення, про що була внесена відповідна інформація до Державного реєстру нерухомих пам'яток України¹⁴.

Після окупації Російською Федерацією Кримського півострова охоронний статус Докової Башти формально не був визначений. Лише за 6 років окупації, у березні 2020 року її було зараховано до об'єктів культурної спадщини федерального значення¹⁵.

14 квітня 2021 року окупаційна влада експропріювала цей об'єкт та перевела його в статус муніципальної власності міста Феодосія¹⁶.

На практиці ж окупаційна влада не дотриму-

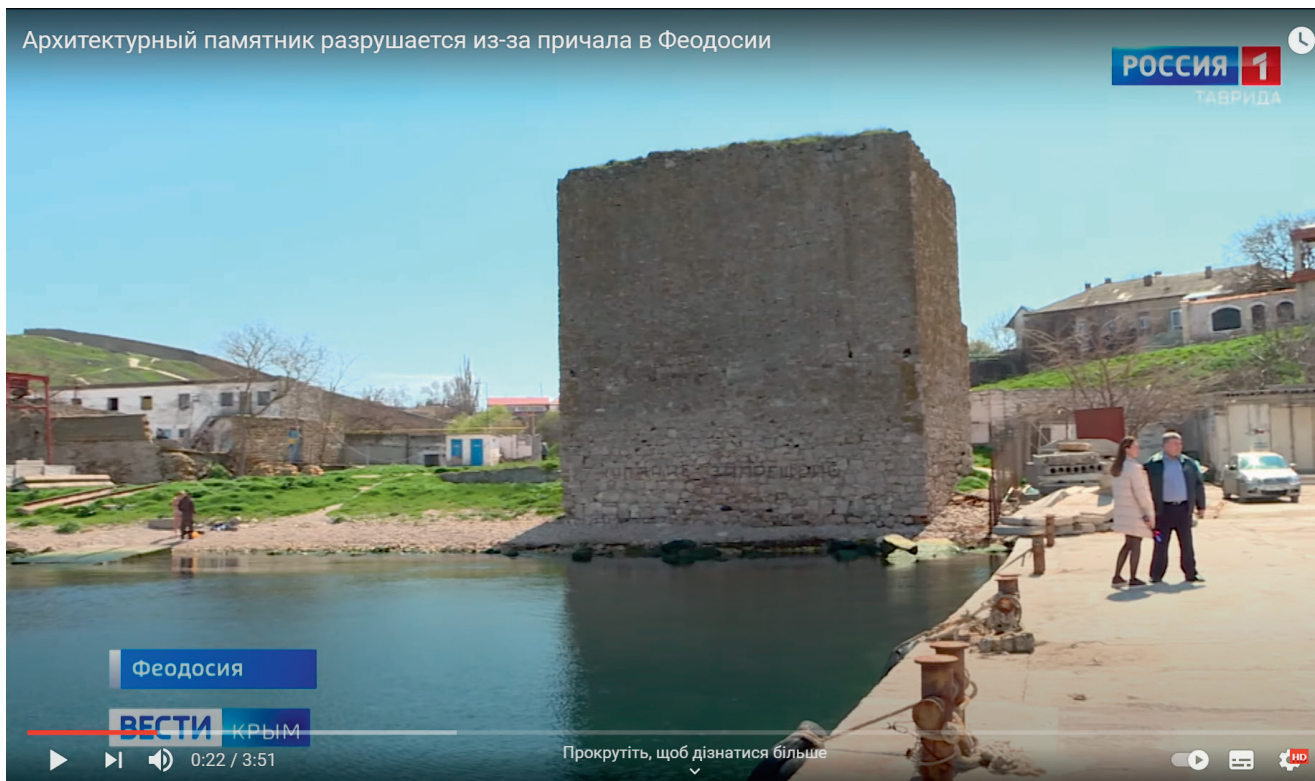
12 <https://www.youtube.com/watch?v=ltTnQmwPRms>

13 Постанова Ради міністрів УРСР «Про впорядкування справи обліку та охорони пам'ятників архітектури на території Української РСР» № 970 від 24 червня 1963 р. - <https://cutt.ly/WnEM362>

14 Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 25 червня 2020 р. № 518 - <https://cutt.ly/GnEM4Q3>

15 Приказ Государственного комитета по охране культурного наследия республики Крым «Об утверждении предмета охраны объекта культурного наследия федерального значения «Генуэзская крепость: Доковая башня», XIV век» от 04 марта 2020 года № 233 - <https://archive-gkokn.rk.gov.ru/document/show/4112>

16 Стаття з офіційного сайту т. зв. «Державного комітету по державній реєстрації та кадастру по Республіці Крим» під заголовком «Феодосійським управлінням Госкомрегістра оформлені в муніципальную собствєнность 16 об'єктів культурного насліддя» - <https://gkreg.rk.gov.ru/ru/article/show/3370>. У статті, серед іншого зазначено, що «...в муніципальную собствєнность оформлені такіе оборонительные средневековые сооружеия, как Доковая башня, башни Климента и Криско, башня Дживанни ди Скаффа, а также сохранившиеся до наших дней фрагменты стєн Кафы».

Фрагмент відео № 2 — Взаємне розташування Докової Башти та незаконно зведеного бетонного причалу

ється охоронного статусу Башти. Станом на сьогодні її фундамент та стіни руйнуються внаслідок будівництва причалу в безпосередній близькості до історичної пам'ятки.

Через будівництво один із кутів Башти почав підмиватися морем, частково була зруйнована баштова кладка, з'явилися тріщини на стіні.

2.4. БАШТА КОСТЯНТИНА (М. ФЕОДОСІЯ, АР КРИМ, УКРАЇНА)

Башта святого Костянтина (Башта Костянтина) — пам'ятка середньовічної оборонної архітектури у Феодосії. Споруджена в 1382 р., перебудовувалася турками в 1443 р. та роками пізніше. В Україні Башта Костянтина є визнаним об'єктом культурної спадщини національного значення¹⁷.

Свою назву Башта дістала на честь римського імператора Костянтина I Великого, після смерті визнаного християнською церквою святим і рівноапостольним.

Серед багатьох башт в оборонній системі Кафи ця була однією з ключових. Вона замикала зовнішній пояс оборонної лінії. Від Башти св. Костянтина лінія проходила до гори Мітрідат, потім спускалася до моря, обходячи півколом місто. Перед мурами пролягав глибокий рів, через який перед воротами були перекинуті мости. Під час облоги або іншої будь-якої небезпеки мости піднімалися та закріплювалися на могутніх залізних воротах. З настанням сутінків ворота закривалися, і життя в місті завмирало. Вранці вони відкривалися під звуки магометанських молитов.

¹⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 25 червня 2020 р. № 518. – <https://cutt.ly/gnEM6Rd>

Фото — Башта Святого Костянтина, автор — Тетяна Москаленко. Джерело — Голос Криму.Культура

Башта називалася також арсенальною, оскільки в ній зберігалися запаси зброї — алебарди, шпаги, арбалети, списи, стріли, кам'яні ядра та ін. Недалеко від Башти розташовувалися головні фортечні ворота, що за генуезців носили ім'я Георгія Переможця, а з 1475 року, за турків — Агли-Капу (Ворота вершника).

Навпроти воріт через рів, наповнений водою, був перекинутий міст, який був побудований, як і ворота, в 1467 році за консула Калочеро де Гвізальфі. У 1890 році була знайдена кам'яна плита з гербами консула й Генуї, що славить діяння цього консула в зміцненні ділянки фортеці та споруді фонтану.

Башта Костянтина була двоярусною, чотирістінною, увінчаною потрійним аркатурним поясом і зубцями — мерлонами, що приховували стрільців-лучників і арбалетників під час захисту фортеці. Збудована Башта з місцевого каменя-вапняку, товщина стін деінде сягала 2 метрів. Східна сторона не збереглася, так само, як і міжповерхові балочні перекриття з міцної деревини-дуба та буку¹⁸.

***

З початком окупації Криму ця пам'ятка архітектури повністю випала з поля зору окупаційної влади на декілька років. До 2015 року Башта взагалі не оберігалась як об'єкт культурної спадщини, хоча вона потребувала серйозних реставраційних робіт. У подальшому цей об'єкт був експропрійований, а розпорядженням Уряду РФ № 2073-р від 17.10.2015 р. Башта Костянтина була зарахована до об'єктів культурної спадщини федерального значення РФ¹⁹.

Цікаво, що в медіа присутня інформація, що на звернення небайдужих громадян, які опікуються історичними пам'ятками Криму, «правоохоронні органи» окупаційної адміністрації відмовилися будь-яким чином реагувати на руйнування пам'ятки, аргументуючи це тим, що

Фото з російської соціальної мережі «Вконтакте». На фото зображена стіна Башти Костянтина, яка підкріплена дерев'яним щитом, як спосіб припинення руйнування пам'ятки архітектури.

вона перебуває у власності України, а не Російської Федерації²⁰.

Попри це, через тиск громадськості, у 2017 р. окупаційна влада спробувала провести реставраційні дії, які не лише не повернули пам'ятку в попередній стан, а й завдали ще більшої шкоди цілісності історичної споруди. На оприлюднених фотознімках, де зафіксовано так звану «реставрацію» Башти Костянтина, видно, наскільки недбало окупаційна влада поставилася до своїх обов'язків, адже стародавню кладку, якою вимощені стіни Башти, було за-

¹⁸ <https://cutt.ly/pnE1rJs>

¹⁹ Розпорядження Уряду РФ № 2073-р від 17.10.2015. р. <https://cutt.ly/RnE1iPK>

²⁰ Разобрали по камешку. По чьей вине символы Феодосии рушатся и покрываются плесенью. – 30 июня 2017 – Режим доступа: <https://cutt.ly/AnE1aPu>

мінено сучасним цементом, а для запобігання подальшим обвалам муру його підперли двома опорами.

На жаль, зазначена пам'ятка продовжує руйнуватися під впливом часу, оскільки заходи, вжиті окупаційною владою, виявилися абсолютно недостатніми.

Крім того, негативний вплив на стан Башти також мало будівництво поруч із пам'яткою трансформаторної підстанції у вересні 2019 року. Будівництво здійснювалося за наказом федерального державного унітарного підприємства «Росморпорт», без отримання необхідних дозволів та без урахування охоронного статусу Башти. Під час будівництва було пошкоджено історичний шар ґрунту поблизу історичної споруди. Трансформаторну підстанцію було демонтовано лише в листопаді 2020 року.

Окупаційна адміністрація міста Феодосії не вжила заходів щодо збереження цього об'єкта культурної спадщини України. Ремонтно-рес-

Фото з російської соціальної мережі «Вконтакте». На фото зображена незаконно побудована трансформаторна підстанція, яка встановлена в забороненій для будівництва зоні в безпосередній близькості від пам'ятки архітектури.

тавраційні роботи досі не проведені. Зазначена бездіяльність підтверджується, з-поміж іншого, результатами внутрішніх перевірок, здійснених органами окупаційної влади. Проте руйнування пам'ятки не припинено, а порушення Російською Федерацією вимог МГП щодо збереження Башти Костянтина як пам'ятки культурної спадщини України, продовжується.

Фото з російської соціальної мережі «Вконтакте». На фото зображений елемент стіни Башти Костянтина з ознаками руйнування.

2.5. КОМПЛЕКС АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК НА МІКЕНЗІЄВИХ ГОРАХ (М.СЕВАСТОПОЛЬ, УКРАЇНА)

Фото — загальний вигляд археологічної пам'ятки під час так званих археологічних розкопок, організованих окупаційною владою. Джерело — збірник Інституту археології РАН «Крым — Таврида. Археологические исследования в Крыму у 2017–2018 гг.» у 2 т. — М.: Институт археологии РАН, 2019. — Т. 2. — 396 с.

Комплекс пам'яток Мікензієві гори і могильник Черкес-Кермен (а також в районі т.зв. II Кордону і балки Камишли). Місцевість тричі досліджувалися протягом ХХ ст.²¹ і щонайменше один раз в кінці ХІХ ст.²²

Одне з поселень стаціонарно досліджувалося спільною радянсько-американською експедицією у 1931-1933 роках на чолі із С.А.Семеновим-Зусером. Увесь матеріал досліджень було передано на зберігання

до Пенсильванського університету (Філадельфія, США), де він зберігається і зараз. На жаль, матеріал не опубліковано, тому наразі неможливо визначити датування пам'ятки. За попередніми публікаціями поселення було багатощаровим.

Розвідками 1981 року під керівництвом О.Я. Савелі було відкрито велике укріплене поселення із кам'яними стінами окружністю близько 1500 м, яке співвідноситься із об'єктом У Стени-2 або Кермен-Бурун. Навколо цих об'єктів дослідженнями кінця ХІХ-ХХ було відкрито ще

21 С.А.Семенов-Зусер, розкопки 1931-1932 рр.; М.І.Репніков, розвідки 1031-1933 рр.; О.Я.Савеля, розвідки 1981 р.
22 Ю.А.Кулаковський, розкопки і розвідки 1896 р.

низку археологічних пам'яток різного часу²³.

Наказом першого заступника міністра культури Російської Федерації В.В. Арістархова № 2259 від 7 жовтня 2016 р. науковому співробітнику Інституту археології Російської академії наук І.В. Рукавишниковій²⁴ надано дозвіл на проведення археологічних розвідок зі здійсненням локальних земляних робіт у зоні будівництва та реконструкції автомобільної дороги «Керч — Феодосія — Білогірськ — Сімферополь — Бахчисарай — Севастополь» (території в та навколо населених пунктів м. Керч, м. Феодосія, м. Білогірськ, м. Сімферополь, а також Ленінського, Кіровського, Білогірського, Сімферопольського, Бахчисарайського районів окупованої АР Крим).

Під час протиправних розкопок у листопаді 2016 року за 800 м на захід від селища Фронтове Севастопольської міськради на лівому березі річки Бельбек було проведено незаконні археологічні роботи на укріпленому поселенні на Мікензієвих горах, яке російськими археологами помилково визначене як нововідкрите Кермен-Бурун (археологічна назва — «У стени-2»).

У квітні-липні 2018 р. «загін Кримської новобудовної археологічної експедиції Інституту археології РАН під керівництвом І.Рукавишникової за участі «наукових співробітників Інституту археології Криму РАН» Д. Бейліна та О. Волошинова, а також архітектора Інституту археології РАН О.Берсенєва та співробітників музею-заповідника «Херсонес Таврійський» провів на поселенні т. зв. «рятувальні археологічні роботи».

За інформацією зазначених осіб, під час незаконних досліджень було виявлено поселення, що становить собою частину більш розлогого комплексу невеликих поселень, основним ядром яких була невелика кам'яна фортеця, яка потрапляла до зони незаконного будівництва т. зв. траси «Таврида». Відкрита незаконними розкопками площа поселення становить приблиз-

Зображення із соціальних мереж. На ньому відображено аналіз ситуації щодо знищення частини місцевості, що має важливе археологічне значення.

но 15 га. Водночас загальна площа поселення обчислюється приблизно у 20 га²⁵.

Керівниця незаконних розкопок І.Рукавишникової 26 травня 2018 р. повідомила, що поселення Кермен-Бурун після проведення розкопок буде зруйноване через неможливість зміни плану прокладання траси «Таврида», однак збережеться лише частина укріплення, розташована в лісі неподалік²⁶.

Пізніше, 24 серпня 2018 р., з'явилась інформація, що так звана траса «Таврида» пройде по під укріпленням, яке вирішили не руйнувати²⁷.

Проте 7 січня 2019 р. з відкритих джерел стало відомо, що посад фортеці (назву було подано як «Керменчик-Бурун») знищено через прокладання так званої «траси Таврида».

У такій ситуації окупаційна влада мала б негайно припинити будь-яке будівництво на цій ділянці, оскільки воно загрожує археологічній пам'ятці знищенням, проте, цього не відбулося. Через будівництво автомобільної дороги комплекс археологічних пам'яток із майже сторічною історією досліджень зазнали катастрофічних пошкоджень, а значна кількість артефактів, що знаходилися на їх території, назавжди втрачені.

23 Кравченко Е.А. 2011. Кизил-кобинська культура у Західному Криму, Київ, Луцьк: Волинські Старожитності: 251 (п. 37), рис. 1:37; 2:37; 147: 1

24 Інформація про особу: <https://cutt.ly/VnE1fVh>

25 Детальна інформація про незаконні розкопки на укріпленому поселенні на Мікензієвих горах: <https://cutt.ly/wnE1h1f>

26 <https://cutt.ly/ŸnE1lQ8>

27 <https://cutt.ly/dnE1xhg>

2.6. РОЗГРАБУВАННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ В КРИМУ ТА НАСЛІДКИ БЕЗКАРНОСТІ

На території Кримського півострова розташовано безліч археологічних пам'яток часів античності, середньовіччя та нового часу. Законодавством України²⁸ визначено, що всі пам'ятки археології, зокрема й ті, що перебувають під водою, зокрема рухомі предмети, є державною власністю.

Після окупації Російська Федерація не тільки привласнила землі й надра Криму, але й почала використовувати територію окупованого півострова як джерело археологічних артефактів, активно підтримуючи діяльність державних та приватних компаній, спрямовану на проведення пошукових робіт та розкопок історичних місцевостей.

У такий спосіб археологічні дослідження в Криму Російською Федерацією було перетворено на діяльність із видобутку артефактів.

Наукова цінність археологічних розкопок втрачається. Значна частина артефактів залишається недослідженою та неоціненою з погляду її значущості як культурної спадщини, оскільки археологічні розкопки виконують переважно особи, які не мають досвіду роботи з кримським матеріалом, не володіють знаннями про особливості ґрунтів та природні умови Кримського півострова.

При цьому є розумні підстави вважати, що археологічні знахідки, отримані в процесі розкопок, систематично переміщуються за межі окупованої території.

Розкопки на території Кримського півострова не контролюються Україною як державою-сувереном. Відсутність контролю за археологічною діяльністю на окупованій території створила умови, за яких окупаційна влада

де-факто використовує таку активність як інструмент зі знищення тих пам'яток, які заважають розбудові на півострові масштабного воєнного плацдарму.

Російська Федерація з метою виправдання хаотичної та безрозсудної активності на українських археологічних пам'ятках (та в безпосередній близькості до них) намагається надати такій активності ознак археологічної діяльності. Для цього залучає до неї своїх громадян, які хоч і є співробітниками відомих російських бюджетних установ науки та культури, зокрема і насамперед Державного Ермітажу, Інституту історії матеріальної культури РАН, Інституту сходознавства РАН, Інституту археології РАН, проте в переважній більшості не мають відповідних компетентностей для належного проведення археологічних досліджень у Криму.

Окупаційна влада не ховає факту вивезення археологічних артефактів з окупованого півострова. Наприклад, віце-президент РАН, директор Інституту археології РАН, доктор історичних наук, академік Н.Макаров, прямо зазначає: «Матеріали розкопок у Криму стали найважливішою складовою двох найбільших археологічних зібрань Росії — Державного Ермітажу та Державного історичного музею»²⁹.

Органи державної влади України вживають певних заходів, спрямованих на протидію незаконній діяльності окупаційної влади в Криму.

Так, слідчі підрозділи Національної поліції України під процесуальним керівництвом прокуратури Автономної Республіки Крим та м. Севастополя здійснюють розслідування окремих фактів незаконного руйнування та пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин, вчиненого щодо пам'яток національного значення.

За рішенням Ради національної безпеки та оборони ухвалені рішення про застосування

²⁸ Стаття 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 року 1805-III.

²⁹ Крым — Таврида. Археологические исследования в Крыму в 2017–2018 гг. в 2 т. — М. : Институт археологии РАН, 2019. — Т. 1. — 420 с.

[О проекте](#) ▾ [Памятники и культуры](#) ▾ [Находки и исследователи](#) ▾ [Мероприятия](#) ▾ [Новости](#) [Библиотека](#) [Видео](#) ▾ [Термины](#)

[Главная](#) → [Мероприятия](#) → [Требуются волонтеры!](#) → [Феодосийская археологическая экспедиция](#)

Феодосийская археологическая экспедиция

Феодосийская археологическая экспедиция Государственного Эрмитажа открывает ограниченный набор волонтеров для участия в исследованиях полевого сезона 2021 года

Экспедиция исследует самый загадочный античный город Крымского полуострова – древнюю Феодосию. Многие крупные античные центры, такие как Херсонес или Пантикапей, систематически изучаются уже более сотни лет. В Феодосии же, напротив, главные открытия – еще впереди!

Фото із запрошенням до участі в розкопках. Джерело — офіційний сайт фонду «Відкрита археологія» (Російська Федерація).

персональних обмежувальних заходів щодо осіб, чії дії створюють загрозу національним інтересам України.

19 березня 2019 року на підставі Указу Президента України, було введено в дію відповідне рішення РНБО України та застосовано санкції, зокрема щодо 23 (двадцяти трьох) фізичних осіб, які були залучені до проведення незаконних пошукових робіт на об'єктах археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини України в Криму, у тому числі й окремих співробітників Державного Ермітажу, Інституту історії матеріальної культури РАН, Інституту сходознавства РАН, Інституту археології РАН.

Пізніше 14 травня 2020 року, на підставі Указу Президента України було застосовано санкції, зокрема до юридичних осіб — закладів культури, науки Російської Федерації, у тому числі до Державного Ермітажу, Інституту історії матеріальної культури РАН, Інституту сходознавства РАН, Інституту археології РАН, Інституту історії матеріальної культури РАН, Інституту сходознавства РАН, Інституту археології РАН, Всеросійської Громадській Організації «Руське географічне товариство».

Водночас Державний Ермітаж, Інститут історії матеріальної культури РАН, Руське географічне товариство, а також Московський державний педагогічний університет і т. зв. державна бюджетна установа Республіки Крим «Чорноморський центр підводних досліджень» продовжують свою незаконну діяльність на тимчасово окупованій території України.

На 2021 рік зазначеними юридичними особами заплановані щонайменше наступні археологічні розкопки.

А. Державний Ермітаж — стародавнє поселення навколо м. Феодосія (м. Феодосія, АР Крим, Україна)³⁰.

³⁰ <https://cutt.ly/GnE1Ybm>

Основной объект наших исследований – ближайшее южное предместье города. Именно здесь расположен курганный некрополь древней Феодосии, а также пригородные усадьбы и святилища. Именно отсюда происходят знаменитые на весь мир уникальные ювелирные украшения.

Экспедиция ведет раскопки крупного здания IV в до н.э. в ближайшем феодосийском пригороде. Кроме этого, мы проводим детальные археологические разведки на территории курганного некрополя. Раскопки ведутся на окраине современной Феодосии, а разведки – на вершине и северном склоне хребта Тепе-Оба.

Для участия в экспедиции мы приглашаем всех тех, кому интересна живая история, кто готов прикоснуться к настоящей древности и, несмотря на трудности, своими руками добывать знание о нашем далеком прошлом.

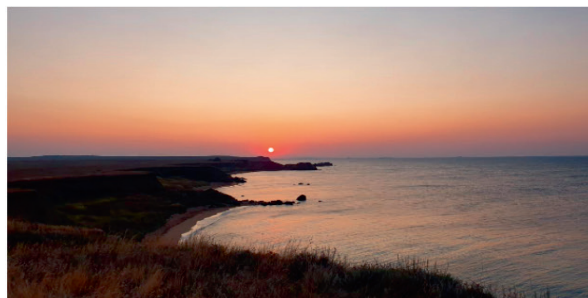
Фото з описом місця запланованих розкопок. Джерело — офіційний сайт фонду «Відкрита археологія» (Російська Федерація).

[О проекте](#) ▾ [Памятники и культуры](#) ▾ [Находки и исследователи](#) ▾ [Мероприятия](#) ▾ [Новости](#) [Библиотека](#) [Видео](#) ▾ [Термины](#)

[Главная](#) → [Китейская археологическая экспедиция](#)

Китейская археологическая экспедиция

Китейская археологическая экспедиция Государственного Эрмитажа
объявляет набор волонтеров на сезон 2021 года!

Экспедиция проводит исследование античного города Китей, на юго-восточном побережье Керченского полуострова. Его история насчитывает почти тысячу лет, а раскопки проводятся более полувека.

Этим летом будет продолжено изучение античных домов, хозяйственных построек и культовых сооружений. В центре города возвышается огромное 12 м высоты зольное святилище. Сотни тысяч находок обнаружены в результате работ экспедиции при исследовании этого уникального объекта.

Фото із запрошенням до участі в розкопках. Джерело — офіційний сайт фонду «Відкрита археологія» (Російська Федерація).

НЕКРОПОЛЬ КЫЗ-АУЛ И КРЕПОСТЬ "КЕРЧЬ"

Фонд «Археология» и руководство Восточно-Боспорской Археологической Экспедиции объявляют о наборе добровольцев, желающих принять участие в раскопках античного некрополя и поселения Кыз-Аул, боспорского города Китей, исследовании русской крепости «Керчь» в 2021 году. Полевые археологические лагеря находятся на Керченском полуострове в районе поселка Яковенково и на территории крепости «Керчь».

КОГДА?

Фото із запрошенням до участі в розкопках. Джерело — офіційний сайт фонду «Відкрита археологія» (Російська Федерація).

В. Державний Ермітаж — старовинне поселення Кітей (Ленінський район, АР Крим, Україна)³¹.

С. Інститут археології Російської академії наук — античний некрополь та поселення Киз-Аул (с. Яковенково, Ленінський район, АР Крим, Україна), а також фортеця «Керч» (м. Керч, АР Крим, Україна)³².

Д. Руське географічне товариство спільно з Інститутом історії матеріальної культури Російської академії наук, Державним Ермітажем та Чорноморським центром підводних досліджень — стародавнє місто Акра (м. Керч, Керченський півострів, АР Крим, Україна)³³.

Е. Московський державний педагогічний університет — старовинне поселення Боспорського Царства в районі селища Чистопілля (Ленінський район, АР Крим, Україна)³⁴.

Ф. Московський державний педагогічний університет — старовинне поселення в районі с. Белінське (Ленінський район, АР Крим, Україна).³⁵

Водночас до участі в незаконних розкопках зазначеним державним закладом науки Російською Федерацією у формі проходження літньої практики залучаються навіть студенти російських закладів освіти.

31 <https://cutt.ly/VnE1PuI>

32 <https://cutt.ly/4nE1SVV>

33 <https://cutt.ly/vnE1HLLN>

34 <https://cutt.ly/ZnE1CaR>

35 <https://cutt.ly/OnE1BPE>

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗА МІЖНАРОДНИМ ТА НАЦІОНАЛЬНИМ ПРАВОМ

Попри те, що Уряд РФ не визнає наявності міжнародного збройного конфлікту з Україною, у тому числі й окупації Кримського півострова, це не означає, що така політика невизнання звільняє РФ від виконання своїх обов'язків як держави-окупанта, і відтак від відповідальності за міжнародним правом. Норми МГП³⁶ покладають на окупуючу державу щонайменше такі обов'язки у сфері захисту культурної спадщини:

НЕГАТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Утримуватися від використання цінностей та прилеглих до них ділянок у цілях, які

можуть призвести до їхнього знищення або пошкодження;

Утримуватися від ворожих дій, спрямованих проти таких цінностей, та від використання культурних цінностей задля досягнення воєнної мети, якщо тільки цього не вимагають обставини імперативної воєнної необхідності;

Утримуватися від будь-яких репресивних заходів, спрямованих проти культурних цінностей;

Утримуватися від реквізиції рухомих культурних цінностей на території іншої держа-

36 Див. в цьому контексті такі джерела міжнародного права: Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року та Додаткові протоколи до неї, IV Женевська конвенція про захист цивільного населення 1949 року та Додаткові протоколи I та II до Женевських конвенцій 1977 року, Звід звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права Міжнародного комітету Червоного Хреста.

ви, від застосування репресалій проти культурних цінностей;

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Діяти в такий спосіб, щоби захистити культурну спадщину;

Забороняти, запобігати або зупиняти будь-яке посягання на культурні цінності;

Здійснювати необхідні заходи для охорони та збереження культурних цінностей, пошкоджених під час воєнних дій, якщо така необхідність виникла, а національні компетентні органи окупованої території неспроможні здійснити такі заходи;

Запобігати вивезенню культурних цінностей з окупованої території;

Особи, винні в посяганні на об'єкти культурної спадщини, несуть індивідуальну кримінальну відповідальність. Кваліфікація таких діянь за Кримінальним кодексом України залежить від суб'єкту злочину, характеру діяння, серйозності й масштабів його наслідків та взаємозв'язку зі збройним конфліктом.

У цілому такі діяння можуть кваліфікуватися як загальнокримінальні злочини проти громадського порядку й моральності (стаття 298 «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини»), або як воєнні злочини (стаття 438 «Порушення законів і звичаїв війни»).

20 травня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права, яким Кримінальний кодекс був доповнений діяннями, які становлять воєнні злочини³⁷. Серед іншого, до Кодексу було включено Статтю 4385 («Воєнні злочини проти культурних цінностей, що перебувають під за-

хистом міжнародного гуманітарного права»), яка передбачає відповідальність за такі діяння:

1. Умисне вчинення у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом чи збройним конфліктом неміжнародного характеру на порушення норм міжнародного гуманітарного права щодо культурної цінності, що перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права, нападу, захоплення або акту вандалізму — караються позбавленням волі на строк від семи до тринадцяти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, які мають масштабний характер або були вчинені щодо культурної цінності, що перебуває під посиленням захистом, унікальної культурної цінності чи об'єкта всесвітньої спадщини, — караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

3. Умисне використання у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом чи збройним конфліктом неміжнародного характеру на порушення норм міжнародного гуманітарного права культурної цінності, що перебуває під посиленням захистом, чи прилеглих до неї місць для підтримки бойових дій — карається позбавленням волі на строк від восьми до двадцяти років.

4. Дія, передбачена частиною третьою цієї статті, яка має масштабний характер, — карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

Індивідуальна кримінальна відповідальність також може наступати й на міжнародному рівні.

У Римському статуті серед воєнних злочинів можна віднайти низку складів злочинів, які можуть безпосередньо стосуватися об'єктів культурної спадщини, а саме:

- грубі порушення Женевських конвенцій, зокрема незаконне, безладне й масштабне знищення та привласнення майна (ст. 8(2)(a)(iv));
- атаки та бомбардування будівель, які не захи-

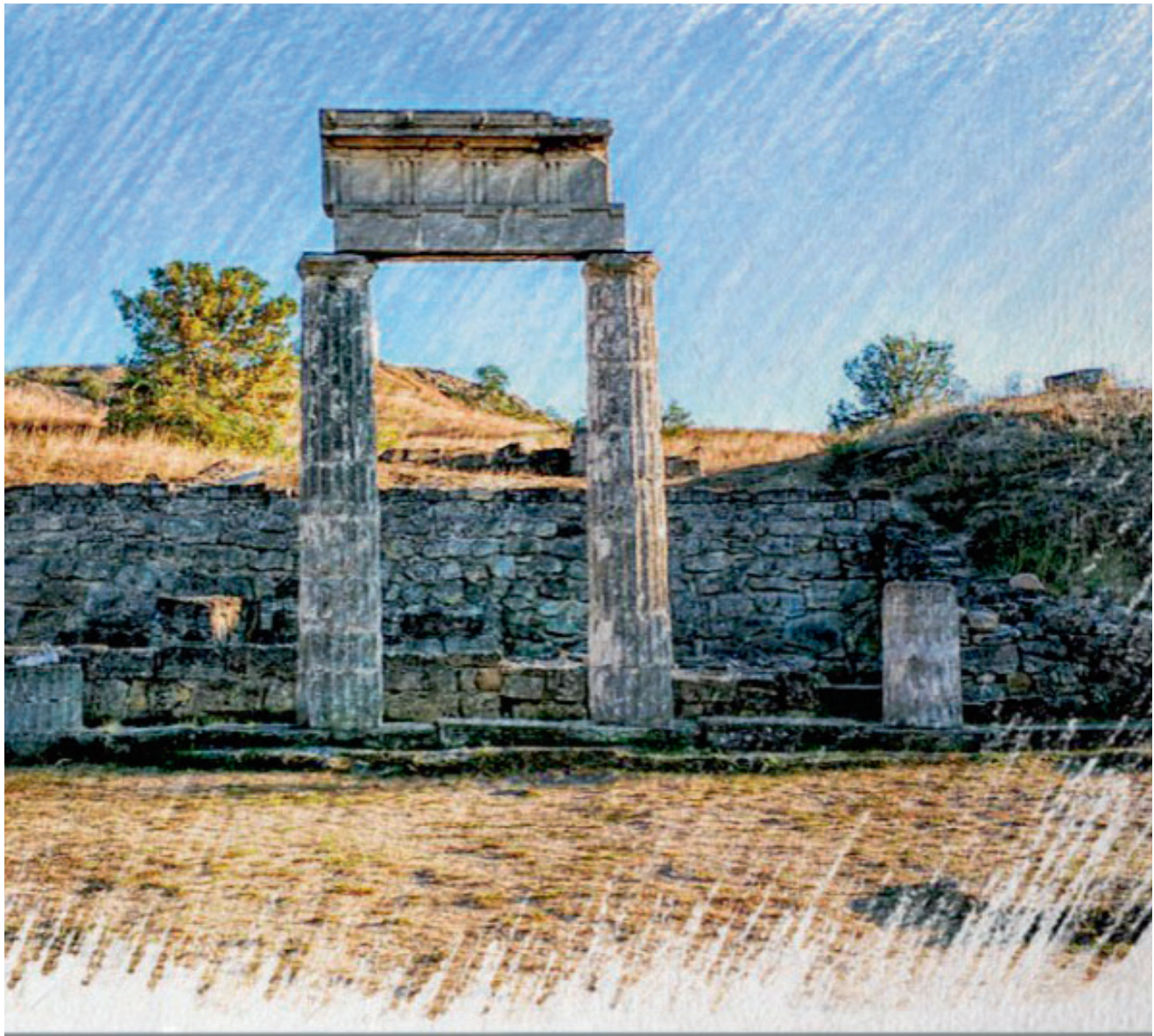
³⁷ <https://cutt.ly/2nE1MEem>

щені та не є воєнними об'єктами ст. 8 (2)(b)(v));
— навмисне спрямування атак на релігійні, освітні, мистецькі, наукові будівлі, історичні пам'ятки, які не є воєнними об'єктами (ст. 8 (2)(b)(ix));
— руйнування або захоплення майна ворога,

якщо це не є імперативною воєнною необхідністю (ст. 8 (2)(b)(xiii));
— розграбування міста або населеного пункту (ст. 8 (2)(b)(xvi)).

ПОСЯГАННЯ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ТАКОЖ МОЖЕ РОЗГЛЯДАТИСЬ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ, А САМЕ ЯК ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПЕВНОЇ ГРУПИ АБО ОБ'ЄДНАННЯ ЗА КУЛЬТУРНОЮ, РЕЛІГІЙНОЮ ОЗНАКОЮ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ БУДЬ-ЯКИМ ЗЛОЧИНОМ, ЩО ПЕРЕБУВАЄ ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ МКС (СТ.7(1)(Н) РИМСЬКОГО СТАТУТУ).

ПІСЛЯСЛОВО

Об'єкти матеріальної культурної спадщини України є відображенням і вираженням цінностей, вірувань, знань і традицій українського народу, який сформувався на території сучасної держави, зокрема й у Криму.

Чисельні факти пошкоджень та знищень об'єктів культурної спадщини України в Криму, окремі приклади яких висвітлено в цьому огляді, завдають непоправної шкоди національним інтересам України.

Прогресивний демократичний розвиток України неможливий без забезпечення збереження культурної спадщини українського народу як одного з життєво важливих інтересів народу та держави, а тому організація незаконної археологічної діяльності в Криму, участь іноземних фізичних та юридичних осіб у незаконних археологічних розкопках є і явищем, й одночасно чинником, який ускладнює або унеможливує реалізацію національних інтересів, визначених зокрема в статті 3 Закону, та збереження національних цінностей України, що безумовно є істотною шкодою державним інтересам.

Саме тому факти пошкодження та/або знищення об'єктів матеріальної культурної спадщини України в Криму підлягають належному розслідуванню з боку правоохоронних органів України, що певною мірою вже здійснюється нашою державою.

Належне розслідування не є безумовною запорукою припинення подальшого знищення Російською Федерацією культурної спадщини України в Криму, хоча і складає елементи політики протидії збройної агресії РФ.

Моніторинг, виявлення та належна фіксація інформації про можливі факти порушення/знищення матеріальних об'єктів, розслідування таких фактів, встановлення винних осіб та притягнення їх до кримінальної відповідальності, оприлюднення інформації про активну поведінку Української Держави в питанні захисту своєї культурної спадщини є важливими компонентами забезпечення протидії знищенню РФ культурної спадщини, оскільки виконує не лише охоронну функцію, а й виховну, відіграючи превентивну роль у соціальних механізмах.

Крім того, саме зазначена вище діяльність органів державної влади України є базовою для використання Україною міжнародних інструментів та механізмів захисту своїх інтересів у сфері культурної спадщини, зокрема, судових, санкційних, можливість використання яких державою прямо визначається характером та якістю інформації,

що формується в межах національних механізмів захисту культурної спадщини під час діяльності спеціально уповноважених органів державної влади — центрального органу державної виконавчої влади у сфері захисту культурної спадщини (наразі це Мінкульт), правоохоронних органів (органів системи національної поліції, Служби безпеки України, прокуратури, РНБОУ тощо).

Безумовно, інформація, що досліджена правоохоронним органом під час кримінального розслідування, відповідає більш високим стандартам доказування, і відповідно є більш потужним інструментом у руках українських дипломатів. Водночас, належна якість такої інформації неможлива без процесуально оформленої оцінки фактів фахівцями в галузі культури та науки.

Вбачається важливою для ефективного захисту об'єктів матеріальної культурної спадщини України в Криму є системна послідовна цілеспрямована діяльність усіх зазначених вище органів державної влади України.

ГО «Євромайдан-Крим»
ГО «Регіональний центр прав людини»
ГС «Українська Гельсінська спілка
з прав людини»

Червень 2021 року, м. Київ